

Application guide for formative assessment (continuous) in history lesson

Ali Akbar Shahabadi¹, Ashraf Sarshad²

Professor, Department of History of Education, Khorasan Razavi Province, Mashhad 1

Professor, Secretary of History of Khorasan Razavi Province, Mashhad 2

Abstract

One of the most basic aspects of the teaching-learning process in history is classroom assessment. In this research, an attempt has been made to address the basic strategies in formative assessment in history. Formative assessment or assessment for learning occurs with the participation of the learner and the cooperation of the teacher during the learning process of learning units. The purpose of this type of assessment is to improve the way of learning knowledge, skills and their application in real situations. The findings of the research show that formative (continuous) assessment in the history course is done using a variety of data collection methods such as paper-pencil tests, behavior observation forms, and performance tests. The teacher provides effective descriptive feedback to improve and guide learning, so that by reducing the students' exam anxiety, the quality level of classroom learning and their mental health in the history lesson increases. The data collection is in documentary, library and field form and the research method in this article is descriptive-analytical.

Keywords: Evaluation, formative assessment, assessment for learning, learners, history.

* Corresponding Author, Email: shahabadi@iran.ir¹

* Corresponding Author, Email: sarshad@iran.ir²

DOI: [10.48310/RHE.2023.3372](https://doi.org/10.48310/RHE.2023.3372)

راهنمای کاربردی سنجش تکوینی (مستمر) در درس تاریخ

علی اکبر شهابادی^۱ اشرف سرشاد^۲

استاد، گروه آموزشی تاریخ آموزش و پرورش استان خراسان رضوی، مشهد^۱

استاد، دبیر تاریخ استان خراسان رضوی، مشهد^۲

چکیده

یکی از اساسی‌ترین جنبه‌های فرایند آموزش- یادگیری در درس تاریخ، سنجش کلاسی است. در این پژوهش تلاش شده تا به راهبردهای اساسی در سنجش تکوینی در درس تاریخ پرداخته شود. سنجش تکوینی یا سنجش برای یادگیری با مشارکت یادگیرنده و همکاری معلم در جریان یادگیری واحدهای یادگیری رخ می‌دهد. هدف این نوع سنجش بهبود نحوه یادگیری دانش، مهارت‌ها و کاربرد آن‌ها در موقعیت‌های واقعی است.

یافته‌های پژوهش بیانگر آن است که سنجش تکوینی (مستمر) در درس تاریخ با استفاده از انواع روش‌های جمع‌آوری اطلاعات چون آزمون‌های مداخله‌ای، فرم‌های مشاهده رفتار و نیز آزمون‌های عملکردی صورت می‌گیرد. معلم بازخوردهای توصیفی کارآمدی برای بهبود و هدایت یادگیری ارائه می‌دهد، طوری که با کاهش اضطراب امتحان در دانش آموز، سطح کیفی یادگیری کلاسی و سلامت روان آنان در درس تاریخ افزایش می‌یابد. گردآوری داده‌ها به صورت اسنادی، کتابخانه‌ای و میدانی بوده و روش پژوهش در این مقاله توصیفی - تحلیلی است.

واژه‌های کلیدی: ارزشیابی، سنجش تکوینی، سنجش برای یادگیری، فراگیران، تاریخ.

رایانامه نویسنده مسئول؛ shahabadi@iran.ir

رایانامه نویسنده مسئول؛ sarshad@iran.ir

مقدمه

یکی از مهمترین مولفه‌های شایستگی‌های حرفه‌ای **معلمان**، سنجش یادگیری است. مدیریت فرایند یادگیری بدون بهره‌گیری از مهارت سنجش یادگیری عملاً مفهومی ندارد. دبیر تاریخی که شایستگی سنجش دارد با جمع‌آوری مستمر شواهد یادگیری **دانش آموزان** ضمن بازخورد موثر به آنان و کمک به رفع نواقص یادگیری، به طور پیوسته فرایند مدیریت خود در کلاس درس را اصلاح می‌کند تا نتایج یادگیری دانش‌آموزان بهبود یابد. نتایج سنجش یادگیری برای **اولیای دانش‌آموزان** نیز اهمیت ویژه‌ای دارد و گزارش این نتایج به اولیا به آنان در مورد تصمیم‌گیری در مورد عملکرد دانش‌آموزان، شناخت علایق و استعدادهای آنان و انتخاب آینده تحصیلی و شغلی آنان کمک شایانی خواهد کرد. سرانجام برنامه‌ریزان، **مدیران و سیاست‌گزاران** آموزشی در درس تاریخ نیز از نتایج سنجش یادگیری در درس تاریخ برای اتخاذ تصمیم‌های خود استفاده خواهند کرد. از دیدگاه دانش‌آموزان چگونگی سنجش یادگیری توسط معلم تاریخ است که فرایند آموزش را تعیین خواهد کرد و عدم همخوانی بین آموزش تاریخ و سنجش در کلاس درس تاریخ بی‌توجهی دانش‌آموزان به فرایندهای جاری در کلاس درس را به دنبال خواهد داشت. مهارت معلم تاریخ در سنجش و بازخورد نتایج آن آنقدر اهمیت دارد که می‌توان مرز بین یک معلم حرفه‌ای و کارآمد تاریخ و معلمی را که در حرفه خود چندان کارآمد نیست «شایستگی سنجش یادگیری و بازخورد موثر» دانست.

نتایج سنجش برای چهار دسته از مخاطبان حوزه آموزش یعنی دانش‌آموزان، معلمان، اولیا و مدیران و سیاست‌گزاران اهمیت ویژه خواهد داشت.

با توجه به اهمیت مهارت سنجش به عنوان یکی از مولفه‌های شایستگی حرفه‌ای معلمان و نقش مهم سنجش تکوینی (مستمر) در بهبود یادگیری فراگیران و روش‌های تدریس معلمان تاریخ، ارتقای سنجش تکوینی به عنوان یکی از سیاست‌های محوری آموزش و پرورش در این مقاله مورد توجه قرار گرفته است. در این پژوهش فشرده ضمن مرور رویکرد و اصول ارزشیابی پیشرفت تحصیلی در برنامه درسی ملی (زیر نظام سند تحول بنیادین) و برخی از مهمترین عناصر سنجش برای یادگیری در کلاس درس تاریخ ارائه شده است.

(۱) رویکرد برنامه درسی ملی به ارزشیابی

- ۱- به صورت مستمر تصویری روشن و همه‌جانبه از موقعیت کنونی دانش‌آموز، فاصله او با موقعیت بعدی و چگونگی اصلاح آن متناسب با ظرفیت‌ها و نیازهای وی ارائه می‌کند.
- ۲- زمینه انتخاب‌گری، خودمدیریتی و رشد مداوم دانش‌آموز را با تأکید بر خودارزشیابی فراهم می‌کند و بهره‌گیری از سایر روش‌ها را زمینه‌ساز تحقق آن می‌داند.
- ۳- ضمن حفظ کرامت انسانی، کاستی‌های یادگیری را فرصتی برای بهبود موقعیت دانش‌آموز می‌داند.
- ۴- کاستی‌های یادگیری را فرصتی برای بهبود و اصلاح نظام آموزشی می‌داند. (موسسی‌پور، ۱۳۹۰: ۲۴)

اصول حاکم بر ارزشیابی پیشرفت تحصیلی و تربیتی (برنامه درسی ملی)

- ۱- با استفاده از انواع روشها و ابزارها، بتواند توانایی دانش آموزان، را در بهره‌گیری از شایستگی‌های پایه در موقعیت‌های مختلف، به صورت معنادار منعکس نماید.
- ۲- با ارائه شواهد متنوع و کافی، امکان قضاوت در خصوص سطح دستیابی دانش آموزان به اهداف برنامه درسی را تعیین نماید.
- ۳- به صورت منعطف و مستمر، با توجه به وجوه متفاوت یادگیری هریک از دانش آموزان، فرآیند دستیابی به اهداف و چگونگی اقدام مؤثر را منعکس نماید.
- ۴- با تأکید بر خودآگاهی، خود ارزیابی و تصمیم‌گیری از سوی دانش آموزان، چگونگی جبران، رفع کاستی‌ها و دستیابی به سطوح بالاتر شایستگی در هر یک از حوزه‌های یادگیری را تدارک ببیند.
- ۵- برای حفظ شأن و کرامت انسانی دانش آموزان و تقویت خود پنداره مثبت آنان از بکارگیری روش‌ها و ابزارهای ارزش‌یابی اضطراب‌آور و مایوس‌کننده، پرهیز شود.
- ۶- برای تبیین و منعکس نمودن ظرفیت‌های وجودی و وجوه توانایی‌های متفاوت هر یک از دانش‌آموزان، امکان مشارکت سایر دانش‌آموزان، مربیان و اولیاء در امر سنجش را فراهم کند.
- ۷- در فرآیند ارزشیابی، نقش محوری و تصمیم‌سازی مدرسه و معلم در چارچوب سیاست‌های کلی آموزش و پرورش حفظ شود.
- ۸- طراحی و اجرای نظام ارزشیابی نتیجه محور بر اساس استانداردهای ملی برای گذر از دوره‌های تحصیلی، رویکرد ارزشیابی فرآیند محور در ارتقای پایه‌های تحصیلی دوره ابتدایی و رویکرد تلفیقی (فرآیند محور و نتیجه محور) در سایر پایه‌های تحصیلی مبنا قرار گیرد.
- ۹- با تأکید بر کار گروهی و فعالیت‌های جمعی و روش حل مسئله، وجه رقابت‌زایی یا رقابت‌جویی را به حداقل برساند و زمینه شکوفایی دانش‌آموزان را فراهم کند.
- ۱۰- ارزشیابی به عنوان بخش جدایی‌ناپذیری از فرآیند یاددهی - یادگیری تلقی شده و از نتایج آن برای برنامه‌ریزی رشد حرفه‌ای معلمان و بهبود برنامه‌درسی و نظام آموزشی استفاده شود.
- ۱۱- با تأکید بر بهره‌گیری از تکالیف عملکردی در سنجش میزان دستیابی دانش آموزان به شایستگی‌ها و گزارش عملکرد تحصیلی و تربیتی آنان با همکاری دانش آموز، اولیا مدرسه و والدین تنظیم و ارزیابی شود (همان: ۲۷).

۲) برخی تعریف‌ها و اصطلاحات رایج در حوزه سنجش یادگیری

سنجش یادگیری: سنجش فرآیند جمع‌آوری، ثبت، تفسیر، کاربرد و گزارش اطلاعات درباره یادگیری دانش‌آموزان، به منظور تاثیرگذاری بر تصمیمات مرتبط با آموزش است (سیف، ۱۳۹۴: ۲۰).

سنجش تکوینی (مستمر یا فرایندی): مجموعه اقدامات و فعالیت‌هایی است که به صورت مستمر توسط معلم و دانش‌آموز و سایر ارزیابی‌کنندگان به منظور بهبود فرآیند یاددهی یادگیری، در طول هر نوبت به عمل می‌آید که شامل انجام تکالیف درسی، آزمون‌های عملکردی، فعالیت‌های فردی یا گروهی مرتبط با درس خارج از کلاس (فعالیت‌های مطالعاتی و پژوهشی) ارزشیابی‌های باز و مشاهدات تدریجی رفتار و خودارزیابی است (همان: ۹۱؛ ویلیام، ۱۴۰۰: ۸۳).

سنجش تراکمی (پایانی): به منظور حصول اطمینان از میزان تحقق هدف‌های آموزشی و پرورشی و احراز شرایط قبولی در هر درس انجام می‌گیرد (همان: ۹۲).

سنجش ورودی (آغازین): به منظور آگاهی از توانایی‌ها و آمادگی‌های قبلی دانش‌آموز برای ورود مناسب به فرایند تعلیم و تربیت و جبران کاستی‌های احتمالی یادگیری دانش‌آموزان در آغاز سال تحصیلی یا در آغاز هر واحد یادگیری توسط معلم انجام می‌شود (همان: ۹۰).

آزمون: ابزار سنجش است که برای سنجش میزان تحقق اهداف یادگیری ساخته و مورد استفاده قرار می‌گیرد. آزمون کتبی (مداد و کاغذی): آزمونی است که برای سنجش اهداف یادگیری در حیطه شناختی به کار می‌رود و متداول‌ترین نوع آزمون است. آزمون‌های کتبی می‌توانند بسته پاسخ (چند گزینه‌ای، جورکردنی، درست- نادرست) و یا باز پاسخ (انشایی یا چاق، کوتاه پاسخ، کامل کردنی) باشند.

سنجش عملکردی: سنجشی است که دانش‌آموز در آن فرایندی را انجام می‌دهد یا فرآورده‌ای را خلق می‌کند. هدف در این نوع سنجش، سنجش دانایی و توانایی دانش‌آموز در رویارویی با موقعیت‌های واقعی است.

سنجش وابسته به ملاک: در این سنجش معیارهای سنجش که همان اهداف آموزشی هستند از پیش تعیین شده‌اند و از دانش‌آموزان انتظار می‌رود به سطح مشخصی از عملکرد برسند. این سنجش ویژه پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان است و تعیین می‌کند که آیا دانش‌آموزان آنچه را قرار بوده بیاموزند به میزان دلخواه آموخته‌اند یا نه. (سیف، ۱۳۹۴:

۸۸)

سنجش وابسته به هنجار: در این نوع سنجش عملکرد دانش‌آموزان با یکدیگر مقایسه می‌شود و نه با یک ملاک مشخص. کنکور شناخته شده‌ترین سنجش هنجاری است (سیف، ۱۳۹۴: ۸۹؛ مک میلان، ۲۰۰۱).

۳) انواع سنجش از نظر رویکرد

سنجش از یادگیری: بر سنجش یادگیری دانش‌آموزان با هدف اطلاع به آنان از میزان یادگیری و انجام ارزشیابی تاکید دارد. **آزمونهای پایانی** سنجش از یادگیری هستند.

سنجش برای یادگیری: با هدف بازخورد مستمر از یادگیری در طی فرایند آموزش به منظور تدارک فرصت برای اصلاح یادگیری دانش‌آموزان و بهبود فرایند آموزش توسط معلم انجام می‌گیرد. **سنجش تکوینی** سنجش برای یادگیری است.

سنجش به مثابه یادگیری: در این رویکرد یادگیری اصولاً در فرایند سنجش محقق می‌شود. **خود سنجی**، **سنجش همتا** و **سنجش عملکردی** نمونه سنجش به مثابه یادگیری است. (خوش‌خلق، ۱۳۹۷: ۱۰)

راهنمای کاربردی سنجش تکوینی (مستمر) در درس تاریخ

۴) عناصر سنجش یادگیری

۴-۱) تعیین اهداف یادگیری: نخستین و مهمترین گام طراحی و اجرای هر نوع سنجی تعیین روشن اهداف یادگیری است که باید مورد سنجش قرار گیرند. این اهداف باید برای معلم و دانش آموز کاملا روشن باشند و همخوانی بین اهداف یادگیری و محتوای آزمون اهمیت کلیدی دارد. اهداف یادگیری معمولا پیش از تدریس و در طی نوشتن طرح درس توسط معلم تعیین می‌شوند. متداولترین دسته بندی مورد تفاهم در تعیین اهداف طبقه بندی اهداف بلوم (۲۰۰۱) است که معمولا در جدول دوبعدی موسوم به هدف-محتوا و یا جدول مشخصات آزمون توسط معلمان طراحی می‌شود. در ادامه یک الگوی کلی از جدول مشخصات آزمون و همچنین نمونه افعالی که بیانگر هر رده از اهداف در طبقه بندی بلوم هستند آورده شده است. به ویژه از جدول دوم می‌توان برای تحلیل میزان پرداختن به هر طبقه از اهداف در یک آزمون بهره برد.

الگوی کلی جدول مشخصات آزمون

درصد سوال ها	تعداد سوال ها	بخش ۳				بخش ۲				بخش ۱				تعداد	بعد هدف
		تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال		
		تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	یادآوری
		تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	فهمیدن
		تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	به کار بستن
		تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تحلیل کردن
		تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	ارزشیابی کردن
		تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	تعداد سوال	آفریدن
															تعداد سوال ها
															درصد سوال ها

افعالی که در نگارش اهداف بر اساس طبقه بندی بلوم بکار می‌روند (سیف، ۱۳۹۴: ۸۰-۶۰)

آفریدن	ارزشیابی کردن	تحلیل کردن	بکار بستن	فهمیدن	به یاد آوردن
مرتب کردن	ارزشیابی کردن	ترکیب کردن	محاسبه کردن	دسته بندی کردن	بازشناسی کردن
جمع کردن / سر هم کردن	بحث کردن	حدس زدن	ساختن	توصیف کردن	بازخوانی کردن
ترکیب کردن / ساختن	سنجیدن	پیدا کردن	دسته بندی کردن	نشان دادن	مرتب کردن
پدید آوردن	دفاع کردن	پیش نویسی آماده کردن	تخمین زدن	سازماندهی کردن	تعریف کردن
طراحی کردن	تخمین زدن	حل کردن	با تصویر نشان دادن	تفسیر کردن	جای چیزی را پیدا کردن
تعبیه کردن	قضاوت کردن	پیش بینی کردن	تفسیر کردن	با تصویر نشان دادن	کردن
تنظیم کردن	پیش بینی کردن	تغییر دادن	ارزشیابی کردن	سازماندهی مجدد کردن	به یاد آوردن
اختراع کردن	درجه بندی کردن	بررسی کردن	مقایسه کردن (تفاوت)	ترجمه کردن	توصیف کردن

مدیریت کردن	امتیاز دادن	مقایسه کردن (شباهت	ها)	به زبان دیگر بیان کردن	تکرار کردن
اصلاح کردن	انتقاد کردن	ها)	نقد کردن	خلاصه کردن	شناسایی کردن
سازماندهی کردن	توصیه کردن	نمودار ساختن	تشخیص دادن	بحث کردن	انتخاب کردن
نقشه کشیدن	شایستگی را تعیین	امتحان کردن	شناسایی کردن	توضیح دادن	نقل کردن
آماده کردن	کردن	اصلاح کردن	اجرا کردن	دفاع کردن	نام گذاری کردن
تولید کردن	وارسی کردن	سازمان دادن	استفاده کردن	مقایسه کردن	کپی کردن
پیشنهاد دادن	نقد کردن	نسبت دادن		گزارش دادن	فهرست ساختن
برپا کردن				بازبینی کردن	نامیدن
روشن ساختن				بازنویسی کردن	بیان کردن
تایید کردن				مثال آوردن	
توسعه دادن				طبقه بندی کردن	

۲-۴) ساخت ابزار سنجش (طراحی آزمون)

گام دوم پس از تعیین اهداف مورد سنجش (اهداف یادگیری) ساخت آزمون است. بسته به موقعیت و نوع سنجش مورد نظر می توان از هریک از انواع آزمون ها استفاده کرد. پرسش ها و پاسخ ها می توانند به صورت کتبی، شفاهی و یا عملکردی باشند. در ساخت آزمون ها چه رسمی باشند و چه غیر رسمی و فرایندی، رعایت شرایط سه گانه آزمون یعنی روایی، پایایی و عدالت در آزمون ضرورت دارد. قواعد ساخت آزمون ها در منابع گوناگون به تفصیل آمده است و معلمان می توانند با مراجعه به آنها این قواعد را آموخته و در آزمون های خود استفاده نمایند. تحلیل نتایج آزمون پس از برگزاری می تواند به تدریج محتوای آزمون را بهبود بخشد و به تولید آزمون های نسبتاً استاندارد معلم ساخته منتهی شود. این معیارهای کلی معمولاً در ارزیابی ظاهری سوالات (فرم ارزیابی ظاهری آزمون پیوست این شیوه نامه) مورد توجه قرار می گیرد. تهیه یک راهنمای تصحیح توسط معلم پیش از اجرای آزمون نیز می تواند به رفع نواقص احتمالی در محتوای آزمون کمک کند و به همه معلمان توصیه می شود.

۳-۴) بازخورد نتایج سنجش

بازخورد مهمترین عنصر در سنجش تکوینی با رویکرد سنجش برای یادگیری است. بازخورد حلقه اتصال بین سنجش و یادگیری است. در بازخورد شواهد یادگیری بدون آنکه ارزشیابی شوند به دانش آموزان برگشت داده می شوند تا نسبت به تنظیم رفتار خود با اهداف آموزشی اقدام کنند. بازخورد به دانش آموزان این پیام را می دهد که «معلم مراقب فعالیت های کلاسی من است و آنها را با دقت بررسی می کند و در باره آنها فکر می کند». بازخورد نتیجه سنجش به صورت یک نمره عددی به دانش آموزان، بی فایده است. کارنامه های عددی در سنجش پایانی می توانند موجب افزایش اضطراب در دانش آموز شوند؛ چرا که در مورد آموخته ها و نواقص یادگیری اطلاعات شفافی به او نمی دهند. معلم لازم است نتایج سنجش را با عبارتهای توصیفی و رهنمودهای عملی به دانش آموز همراه نماید. چنین بازخوردهایی به دانش آموزان کمک می کند تا نسبت به عملکرد خود و تعیین گام های بعدی یادگیری درک عمیقی کسب کنند. (ویلیام، ۱۴۰۰: ۲۳۴) در بازخورد موثر معلم همزمان به هر دوجنبه شناختی و عاطفی دانش آموزان توجه دارد. یک بازخورد خوب باید بر سه جنبه تاکید کند:

راهنمای کاربردی سنجش تکوینی (مستمر) در درس تاریخ

- ۱- به هر دانش آموز در مورد فاصله عملکرد جاری او با عملکرد مطلوب (اهداف آموزشی) آگاهی می دهد. (جنبه شناختی)
 - ۲- احساس خودکارآمدی را در دانش آموز تقویت می کند. «این باور که من توانایی انجام کارها را دارم.» (جنبه انگیزشی)
 - ۳- احساس کنترل بر یادگیری را در دانش آموز تقویت می کند. «این باور که من در هدایت یادگیری خود نقش فعالی دارم.» (جنبه انگیزشی)
- در ادامه یازده ویژگی ارایه مناسب بازخورد در سنجش تکوینی در درس تاریخ به صورت خلاصه ارائه شده است.

- ۱- بازگشت دادن فوری اطلاعات در مورد عملکرد هنگامی که دانش آموزان هنوز در حال یادگیری هستند. (زمان ارائه بازخورد)
- ۲- تعیین مقدار بازخورد طوری که دانش آموزان با حداقل عبرت‌های توصیفی بیشترین اطلاعات را در مورد نحوه عملکرد خود به دست آورند. (مقدار بازخورد)
- ۳- انتقال پیام‌های بازخورد به بهترین روش (نوع ارایه بازخورد)
- ۴- ارایه بازخوردهای مناسب با مخاطبان خاص. (مخاطب بازخورد)
- ۵- اجتناب از پیام‌های مربوط به ویژگی‌های شخصیتی، مشاهده راهبردها و شیوه‌های انجام تکالیف توسط دانش‌آموز جهت ارایه رهنمودهای اصلاحی و اجتناب از پیام‌های مربوط به ویژگی‌های شخصیتی (تمرکز پیام در بازخورد)
- ۶- مقایسه عملکرد دانش‌آموز با ملاک‌های از پیش تعیین شده، مقایسه عملکرد حاضر دانش‌آموز با عملکرد گذشته و قبلی او در تکالیف مشابه (معیارهای مقایسه در بازخورد)
- ۷- توصیف وضعیت دانش‌آموز با عبارت‌هایی که «آنچه هست» را نشان دهد. (نقش و کارکرد بازخورد)
- ۸- استفاده از عبارت‌های مثبتی که نقاط قوت عملکرد را با توجه به آنچه مطلوب است توصیف کند. (ارایه رهنمودهای اصلاحی برای یادگیری و بهبود عملکرد). (جذابیت بازخورد)
- ۹- استفاده از کلمه‌ها و عبارت‌هایی که دانش‌آموز بتواند قصد و نیت پیام معلم را به درستی درک کند. (عینی بودن پیام‌ها در بازخورد) (شفافیت در بازخورد)
- ۱۰- استفاده از لغات ویژه در عبارت و رهنمودها طوری که دانش‌آموز دقیقاً از وضعیت حاضر خود آگاه شده و قدم‌های بعدی پیشرفت را درک کند. (ویژه بودن بازخورد)
- ۱۱- استفاده از واژه‌هایی که حس احترام را به یادگیرنده منتقل کند و او را به اندیشیدن تشویق نماید. (لحن بازخورد) (خوش - خلق، ۱۳۹۰: ۴۵-۴۳)

۵) نکات عملی قابل توجه در سنجش تکوینی (مستمر) در درس تاریخ

✓ همواره توجه داشته باشید که هدف در سنجش تکوینی ایجاد موقعیت یادگیری و اصلاح نواقص یادگیری در

نقشه محتوایی تاریخ		
مفاهیم	مهارت‌ها	ارزش‌ها و گرایش‌ها
<ul style="list-style-type: none"> ✓ ماهیت و چیستی تاریخ ✓ پژوهش در تاریخ ✓ زمان و گاه‌شماری ✓ ظرف مکانی رویدادها ✓ دوران باستان ✓ تمدن‌های کهن ✓ تولد و مرگ تمدن‌ها ✓ زبان‌های باستانی ✓ دین ✓ هنر و زندگی در عهد باستان ✓ افسانه ✓ اسطوره و واقعیت 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ پرسشگری ✓ کاوشگری ✓ نقادی ✓ تجزیه و تحلیل ✓ خواندن و فهمیدن خط زمان ✓ ترتیب دادن حوادث در توالی و نظم زمانی ✓ مقایسه و تطبیق زمانی و مکانی 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ علاقه به تاریخ‌دانی ✓ اعتنا به زمان و مکان ✓ احساس هویت ایرانی ✓ تعلق خاطر به میراث فرهنگی و تاریخی ایران ✓ احساس نیازمندی به کوشش برای بقا و پیشرفت ✓ احساس افتخار به خود ✓ احساس مسئولیت در قبال تلاش نیاکان

فرایند آموزش و بهبود مستمر فرایند یاددهی-یادگیری در کلاس درس تاریخ است.

✓ برگزاری آزمون‌های کتبی مکرر کلاسی و یا هماهنگ در مدرسه و ثبت میانگین نمره‌های آنها به عنوان نمره مستمر با اهداف سنجش تکوینی در تعارض است و موجب ایجاد اضطراب مضاعف در دانش‌آموزان و تنفر آنان از درس تاریخ خواهد شد.

✓ دبیر تاریخ از نمره مستمر به عنوان نمره انضباط نباید استفاده کند. هم چنین نمره مستمر نباید به عنوان ابزاری برای کنترل رفتار دانش‌آموز مورد استفاده قرار گیرد. نمره انضباط دانش‌آموز مطابق آیین نامه ارزشیابی با اعمال نظر مدیر، معاونین و دبیران دروس جداگانه در پرونده تحصیلی ثبت خواهد شد.

✓ معیارها و تکالیف عملکردی در درس تاریخ که مبنای سنجش تکوینی (نمره مستمر) هستند باید به وضوح توسط معلم تعریف و در دفاتر کلاسی ثبت شوند. هرچند نمره ارزشیابی مستمر قابل اعتراض نیست اما ملاک-ها و معیارهای سنجش تکوینی در درس تاریخ باید کاملا روشن باشد و در صورت لزوم توسط معلم به اولیا و یا ناظران آموزشی ارائه گردد.

۶) تکالیف پیشنهادی برای سنجش تکوینی در درس تاریخ

سنجش تکوینی بیش از هر چیزی به دانش و تجربه معلم و ویژگی‌های بومی مدرسه و کلاس درس بستگی دارد و می‌تواند کاملا خلاقانه باشد. نمونه ای از فعالیت‌ها و تکالیفی که می‌تواند به صورت پیشنهادی در فرایند سنجش تکوینی در درس تاریخ مورد استفاده قرار گیرد به شرح ذیل است:

۱) آزمونک‌ها:

➤ آزمون‌های کلاسی به طور محدود و به عنوان یکی از معیارهای سنجش می‌تواند در درس تاریخ مورد استفاده قرار گیرند. بازخورد سریع نتایج سنجش در این موارد نقش حیاتی دارد. در استفاده از آزمون‌های قلم و کاغذی و متداول کلاسی و تعداد آنها باید مراقب بود که موجب اضطراب دانش‌آموزان نشده و سهم متعادلی در ارزشیابی تکوینی داشته باشد.

راهنمای کاربردی سنجش تکوینی (مستمر) در درس تاریخ

(۲) سنجش گروهی:

➤ در این روش دانش آموزان به صورت گروهی یک تکلیف عملکردی را انجام می‌دهند و به صورت گروهی و فردی مورد سنجش قرار می‌گیرند. علاوه بر عملکرد دانش آموزان در انجام تکلیف، میزان تعامل، مسئولیت پذیری و همکاری گروهی نیز سنجیده می‌شود که جزء اهداف اصلی یادگیری در درس تاریخ است.

(۳) فعالیت های فردی و گروهی خارج از کلاس:

➤ انجام پروژه های پژوهشی و مطالعاتی کوتاه مدت یا بلند مدت خارج از کلاس درس با توجه به پیچیدگی فرایند می‌تواند بسیاری از مهارت‌های دانش آموزان را تقویت کند و باعث آشنایی فراگیران با اسناد تاریخی، منابع و مآخذ تاریخی و نظایر آن شود.

(۴) ارزشیابی‌های باز:

➤ آزمون‌ها و یا تکالیفی که دانش آموزان می‌توانند در حین انجام آنها از منابع مختلف تاریخی (کتاب درس تاریخ، یادداشت‌ها، اینترنت و ...) به صورت فردی یا گروهی استفاده نمایند. در ارزشیابی باز سئوالات باید جنبه تفسیری، تحلیلی، ترکیبی و استنباطی داشته باشد. در این گونه ارزشیابی‌ها سوال اساسی طرح می‌شود. (برای نمونه کتاب تاریخ ۱ در پایه دهم ادبیات و علوم انسانی تا چه اندازه بر ضرورت درک تاریخ ایران و جهان باستان و ایجاد حس همگرایی و وحدت بین المللی تاکید دارد؟ یا سواد تاریخی تا چه اندازه در زندگی ما اهمیت دارد؟ دلیل بیاورید. یا چگونه می‌توانیم شرایط بهتری برای رشد دانش و فهم تاریخی (سواد تاریخی) در جامعه ایجاد نماییم؟)

(۵) خودارزیابی (خودسنجی) دانش آموزان:

➤ ایجاد فرصت و شرایطی توسط معلم است تا دانش آموزان بتوانند درباره میزان یادگیری خود در مورد درس تاریخ به قضاوت و ارزیابی بپردازند. تصحیح آزمون‌های کتبی تاریخ توسط خود دانش آموزان یا تکمیل چک لیست در تکلیف‌های عملکردی تاریخ نمونه خودسنجی است (مهتدی، ۱۳۹۸: ۴۱).

(۶) سنجش همتا (همسالان):

➤ در سنجش همتا، دانش آموزان در نقش ارزیابی کننده یکدیگر ظاهر می‌شوند. دانش آموزان می‌توانند در ساخت آزمون درس تاریخ، طراحی تکلیف و ارزشیابی همسالان در درس تاریخ فعال شوند و به سطوح عمیقی از یادگیری دست یابند (همان‌جا).

(۷) نظر اولیا:

➤ اولیا می‌توانند یکی از منابع سنجش دانش آموزان در درس تاریخ باشند. اولیا به طور مستمر بر انجام تکالیف درس تاریخ دانش آموزان نظارت دارند و از این جهت صلاحیت سنجش را خواهند داشت. دریافت نظر اولیا بر همکاری و همدلی آنها با مدرسه و معلم نیز تاثیر مثبتی دارد (همان‌جا).

۸) کنفرانس‌ها:

➤ کنفرانس‌های کلاسی درس تاریخ که به صورت شفاهی توسط دانش‌آموزان ارائه می‌شود، می‌تواند موقعیت خوبی برای سنجش و یادگیری مهارت‌های گوناگون از جمله توانایی ارائه مطلب، گفتگوهای نقادانه، استفاده از فناوری و... را در درس تاریخ فراهم آورده و یک موقعیت یادگیری متنوع و مطلوب برای سایر همسالان نیز فراهم آورد (خوش‌خلق، ۱۳۹۰: ۱۱۰).

۹) انجام فعالیت‌های کتاب‌های درسی تاریخ:

➤ انجام فعالیت‌های کتاب‌های درسی تاریخ، یک معیار آسان برای سنجش تکوینی است که می‌تواند در کلاس یا بیرون کلاس انجام شود.

۱۰) مصاحبه‌های هدایت شده دانش‌آموزان:

➤ گفتگو با دانش‌آموزان در خصوص موضوعات درسی تاریخ، یک ابزار کارآمد در سنجش عمق یادگیری آنان است. مصاحبه‌های هدایت شده ضمن ارائه بازخورد شفاهی و غیر رسمی از نقاط قوت و ضعف یادگیری دانش‌آموز و هدایت او به یادگیری موثرتر درس تاریخ، موقعیت یادگیری مطلوبی نیز برای دیگر دانش‌آموزان ایجاد می‌کند.

۱۱) انجام تکالیف درسی عملکردی تاریخ (آزمون‌های

عملکردی):

<ul style="list-style-type: none"> ● گزارشی ارائه بدهد ● داستان کوتاهی بنویسد ● نقشه‌ای بکشد ● نموداری رسم کند 	<p>آزمون عملکردی کتبی</p>
<ul style="list-style-type: none"> ● غلط‌های املایی یک متن را بیابد ● رودها و دریاچه‌های یک نقشه را شناسایی کند ● سنت و موسیقی‌ها را در یک متن مشخص کند 	<p>آزمون عملکردی شناسایی</p>
<ul style="list-style-type: none"> ● یک مکعب بسازد ● متنی را ترجمه کند ● ماده شیمیایی جدیدی بسازد ● روزنامه دیواری درست کند 	<p>آزمون عملکردی نمونه کار</p>
<ul style="list-style-type: none"> ● نقشی را در یک موضوع درسی بازی کند ● یک مدار الکتریکی ساده درست کند ● یک نامه بنویسد در پاکت بگذارد و پست کند 	<p>آزمون عملکردی درموقعیت‌های واقعی و شبیه‌سازی شده</p>

➤ تکالیف عملکردی می‌توانند به صورت قلم و کاغذی، ابزار محور، نمایش محور، سنجش در موقعیت‌های طبیعی، انجام پروژه‌های عملکردی کوتاه یا طولانی مدت و شبیه‌سازی‌های موقعیت‌های واقعی باشند. سنجش‌های عملکردی می‌توانند فردی یا گروهی باشند و به سنجش فرایندهای یادگیری، فراورده‌های یادگیری یا هر دو مورد بپردازند. در سنجش تکالیف

عملکردی درس تاریخ لازم است معیارهای عملکرد مطلوب از پیش برای دانش‌آموزان تبیین شود.

(جدول راهنمای توصیف عملکرد در درس تاریخ از قبل تنظیم گردد). (خوش‌خلق، ۱۳۹۳: ۶۰-۱۲)

۱۲) مشاهدات تدریجی رفتار:

➤ این شیوه سنجش به ویژه در آموزش مهارت‌های عملی (فعالیت‌های کارگاهی و آزمایشگاهی) کاربرد دارد. در درس تاریخ نیز برای شناخت مهارت‌های نرم مانند تعامل موثر در گروه، تفکر خلاقانه، تفکر نقاد و نظایر آن می‌توان نحوه رفتار و عملکرد فراگیران را ثبت کرد. مشاهدات می‌تواند با استفاده از فهرست‌های واری و ویژه انجام گیرد.

راهنمای کاربردی سنجش تکوینی (مستمر) در درس تاریخ

۱۳) پرسش و پاسخ شفاهی در درس تاریخ:

➤ پرسش و پاسخ‌های کلاسی تاریخ، نقش بی‌بدیلی در سنجش تکوینی دارند. به ویژه آن که سایر دانش‌آموزان نیز به هنگام طرح پرسش خود را جایگزین دانش آموز مخاطب معلم قرار خواهند داد و نوعی خودسنجی در آنها اتفاق خواهد افتاد که منجر به تعمیق یادگیری می‌شود (جلالیان، ۱۳۹۱: ۳۷).

۱۴) گفتگوها و مباحثات فردی و گروهی در کلاس:

➤ گفتگوها و مباحثات فردی و گروهی در درس تاریخ علاوه بر تعمیق یادگیری تاریخ، در مهارت‌های دیگر از جمله توانایی گوش دادن فعال، پرسش‌های هدفمند، استدلال منطقی و مهارت‌های کلامی را نیز در دانش‌آموزان تقویت خواهد کرد (رستگار، ۱۳۸۳: ۴۳).

نتیجه‌گیری:

سنجش تکوینی در درس تاریخ بر پرورش انگیزه‌های درونی برای یادگیری در مقابل انگیزه‌های بیرونی برای یادگیری تمرکز دارد. همچنین در این نوع از سنجش، هیجانات مثبت نسبت به یادگیری درس تاریخ (شادمانی) در مقابل هیجانات منفی (اضطراب امتحان) ایجاد می‌شود. فراگیران به جریان یادگیری توجه کرده و با هدف اصلاح بد فهمی‌ها تاریخی فعال می‌شوند. نیز این سنجش بر کاربرد دانش و مهارت‌ها در موقعیت‌های واقعی در مقابل حفظ طوطی وار اطلاعات تاریخی، تمرکز دارد. گاهی اوقات در این سنجش فراگیران به جای تکرار دانش آموخته شده تاریخی خویش، به تولید دانش جدید در عرصه تاریخ می‌پردازند و نظریه‌های نو ارائه می‌دهند.

بن‌مایه:

- ۱- آقازاده، محرم (۱۳۹۷)، راهنمای سنجش و ارزش‌یابی آغازین، تهران: موسسه مدارس یادگیرنده مرآت.
- ۲- بروکهارت، سوزان (۱۳۹۷)، سنجش عملکرد: راهنمای عملی سنجش میزان دانایی و توانایی فراگیران. ترجمه حسن نادعلی پور پلکی، تهران: کورش چاپ.
- ۳- جلالیان، محمدباقر (۱۳۹۱). ابزارهای معلم در ارزشیابی توصیفی و چگونگی کاربرد آن در کلاس. مشهد: ضریح آفتاب.
- ۴- خوش‌خلق، ایرج (۱۳۹۷). اصول، راهبردها و کاربردهای سنجش برای یادگیری. تهران: موسسه مدارس یادگیرنده مرآت.
- ۵- خوش‌خلق، ایرج (۱۳۹۳)، اصول و راهنمای عملی آموزش گام به گام ساخت و تهیه آزمون عملکرد (با تاکید بر یافته‌های پژوهشی و مبانی یادگیری سازنده‌گرایی). تهران: زنده اندیشان.

- ۶- خوش خلق، ایرج (۱۳۹۰). اصول و راهنمای عملی تهیه و ارائه بازخوردهای توصیفی در کلاس درس. تهران: جوان امروز.
 - ۷- رستگار، طاهره (۱۳۸۳). ارزشیابی در خدمت آموزش: رویکردهای نو در سنجش و ارزشیابی با تاکید بر سنجش مستمر و پویا و بازخورد موثر به دانش آموزان در فرایند آموزش. تهران: موسسه فرهنگی منادی تربیت.
 - ۸- سیف، علی اکبر (۱۳۹۴). سنجش فرایند و فراورده یادگیری: روشهای قدیم و جدید. تهران: دوران.
 - ۹- مهتدی، سمیه (۱۳۹۸). ارزشیابی کیفی توصیفی. ماهنامه آموزشی رشد فناوری آموزشی، دوره سی و پنجم، شماره ۵.
 - ۱۰- موسی پور، نعمت الله (۱۳۹۰). اعتبارسنجی (نظری) برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران. سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی.
 - ۱۱- ویلیام، دیلن (۱۴۰۰). سنجش تکوینی آمیخته. ترجمه حسن نادعلی پور پلکی و افسانه تائب جولاء، تهران: آوای نور.
- ۱۲- Mcmillan, J, H. (2001). *Essential assessment concepts for teachers and administrators assessment*. Corwin Press, Inc.

